

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

קדושת פרות
ש ב י ע י ת

- תי -

נמסר בש"ק פ' בהר תשע"ה

בש"ק פרשת בחקותיי **יאוחר** השיעור ויחד אי"ה בשעה 5:30 אחה"צ באולם "אהל שרה" ויהיה

בענין:

מעשר שני

מנחה בשעה 5:10.

השיעור יאמר לעילוי נשמת הרב קלמן זאב לויז הי"ד, שהיה ממשנתפי השיעור.

בברכת התורה

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנת: timnal@zahav.net.il

קדושת פרות שביעית

הארץ. ופרש"י: דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה, שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן, ועמי הארץ חשודים על כך לפיכך אין מוסרים להם דמים, ליקח מהם פירות שביעית בדמים, דקעבר אלפני עור לא תתן מכשול. והקשו בתוס' על פירושו, אם הטעם הוא משום הכשלת עם הארץ בחיוב ביעור, יהא מותר ליקח דברים שאין בהם ביעור, והרי מפורש בגמרא שגם לולב של שביעית אסור ליקח מהם הגם שאין לו ביעור שהרי הוא בשדה כל ימות השנה. על כן פירשו התוס' שאסור למסור דמי שביעית לעם הארץ מפני שיש דינים רבים אחרים הנוהגים בדמי שביעית שאין עם הארץ נזהר מהם, כגון לקנות בהן בהמה טמאה וקרקעות וכד' ופריעת חוב וכו', ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהן קדושת שביעית.

והנה מלבד שפרש"י צריך ישוב מקושתית התוס', גם גוף דברי רש"י צריכים באור מצד עצמם; למה פתח באיסור סחורה, והלא אין מדובר בסוגיא על איסור סחורה שאם כן אף מחבר היה אסור ליקח, ובגמרא אמרו הטעם משום שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ, ועל כרחק מדובר באופנים שאינם אסורים משום סחורה, כגון שלקט לעצמו והותיר שרשאי למכור או כשהוא לוקט ובנו מוכר על ידו, כפי שביארו התוס' ושאר ראשונים, ואם כן ודאי אין כוונת רש"י לאיסור סחורה בעצם המכירה [וכמו שכתב הריטב"א], ואם כן מהו זה שהזכיר 'לאכלה ולא לסחורה' כהקדמה וביאור לדין ביעור.

וביזא בזה יש להקשות על לשון רש"י בב"ק (קב.) על מה שאמרו אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה, משום 'לאכלה' - ולא למשרה, ולא לכבוסה [שאלו אין הנאתן וביעורן שוה כאכילה]. וכתב רש"י: 'אין שורין פשתן ביין של שביעית וכן אין מכבסין בגדים דהוי סחורה'. וכבר עמד בספר כפות תמרים (סוכה מ) סחורה מאן דכר שמה, והלא אין מדובר שעושה זאת כדי להרוויח אלא שורה ומכבס כסותו שלו, ומאי שייטא איסור סחורה לכאן. ובדומה לזה כתב רש"י בכמה מקומות, כדלהלן. וכל זה צריך באור.

ופתח הענין מבואר על פי דברי הרמב"ן בע"ז (סב.) שפירש הטעם שאסור לפרוע חוב בפירות שביעית, מדכתיב 'לאכלה' - שאסור ליקח בפירות שביעית כל דבר שאינו נאכל כגון בהמה טמאה וקרקעות וחלוק וכד', וכל זה בכלל דין 'לאכלה' - ולא לסחורה, אבל מותר למכרם בדמים על מנת ליקח בדמים דבר מאכל, כי אותם דמים נתפסים בקדושת שביעית והרי הם מיועדים לאכילה כמו הפירות עצמם, הלכך אין זה 'סחורה'. אלא שמלבד זאת אסור למכור הפירות כדרך סחורה כגון במדה ובמשקל וכד', וזה אסור אף באופן שהקדושה נתפסת על הדמים. העולה מדבריו כי שני דברים כלולים בדין 'לאכלה ולא לסחורה': א. עשיית שימושים בפירות שלא לצרכי אכילה וכד' - כי לא ניתנו פירות שביעית אלא לאכילה, וכל שמשמש בהם לשימוש אחר הרי עושה רווח אחר בפירות שביעית והיינו 'סחורה'. ובכלל איסור זה פריעת חוב, ולקחת דברים שאין נתפסת בהם קדושת שביעית. ב. מכירת פירות שביעית בדרך סחורה [גם אם נוטל עבורם דבר לצורך אכילה וחלה עליו קדושת שביעית]. להלן יתבאר שבעצם

קדושה וביעור בפירות שביעית

א שנו בתורת כהנים ר"פ בהר סיני: מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. ופירש הרמב"ן שדיני השמיטה נאמרו דרך כלל בפרשת משפטים: והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו'. וכאן חזר ואמר כי בהר סיני נאמרו גם כל פרטיה, כי כולם נזכרו בפרשה הזאת [ובסוף הענין כתיב 'אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני' - להקיש כל המצוות אל השמיטה הנזכרת שכולן היו כן, שנאמרו בכלל ופרט והכל בסנין]. כך נראה לי, וזה כפתור ופרח.

מבואר לפי פירוש זה שבפרשת בהר מפורטים הכללים האמורים בפרשת ואלה המשפטים, ויש לדקדק הלא בפרשת בהר מבוארים ארבעה יסודות של דיני השמיטה: שביעת הארץ ממלאכה (ושבתה הארץ שבת לה), הפקר הפירות (והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך וגו'), קדושתם ('לאכלה') ולא דברים אחרים. וביובל נאמר 'קדש' ומשווין שמיטה לויבל. ע' קדושין נג. נה). וביעורם כשכלה לחיה מן השדה (ולכהמתך ולחיה אשר בארצך). ואילו בפרשת משפטים נאמר 'זה השביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה', ופשוטם של דברים היינו איסור מלאכה והפקר (כפירוש הרמב"ן בפרשת משפטים). ואם כן הרי לכאורה יש בפרשת בהר תוספת של שני עיקרים שאינם מוזכרים שם, ואין זה יחס של 'כללות' מול 'פרטות' אלא של שני עיקרים לעומת ארבעה.

ב עוד יש לעמוד בענין דין 'לאכלה', שהרמב"ן (בהשמטות לספר המצוות עשה ג) מנאה כמצוה לעצמה שנאמר 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', דלא כהרמב"ם שהשמיטה. והנה במגילת אסתר פירש שלדעת הרמב"ן מצוה לאכול פירות שביעית, והרמב"ם שהשמיט - משום שחולק וסובר שאינה מצוה. ואולם כבר הוכיח החזו"א (שביעית יד,) מכמה מקומות שאין זו כוונת הרמב"ן, לומר שיש מצוה חיובית באכילת הפירות, אלא לעולם רשאי להניחן עד שייקבנו, רק הכוונה לאיסור סחורה והפסד הנלמד מכלל עשה ד'לאכלה'. וכן מבואר בלשון הרמב"ן שהביא דרשת חכמים 'לאכלה ולא לסחורה', וכן סיים: 'והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה'. הרי שגדר המצוה היא 'מצות קדושת שביעית' כלומר מצוה לנהוג בפירות שביעית בהנהגה מסוימת, לאכלה [וכיו"ב כל דבר שהנאתו וביעורו שוה] ולא לסחורה וכד'. ולפי זה צריך באור מדוע הרמב"ם לא מנה דין זה כמצוה לעצמה, ככל לאו הבא מכלל עשה הנמנה כמצוה.

ג ויתבארו הדברים לכשנעמוד על דברי הראשונים ביסודי מצוות השביעית. נפתח בדברי רש"י בסוכה (לט.) שפירש דברי הגמרא, מה טעם אין ליקח אתרוג של שביעית בדמים אלא נותנו במתנה (כדתנן התם), לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם

א ואם כי יש כאן פירוט מלאכות שאין במשפטים, סוף סוף יש כאן גם כן כללים נוספים שאין אמורים שם, וא"כ לכאור לא הו"ל למינקט לשון 'כללותיה ופרטותיה': אלא 'כל הלכותיה נאמרו בסנין'.

שדברים אלו אינם מתבערים כדרך שפירות שביעית מתבערים. הרי שמענו בדבריו שדין ביעור ענין אחד הוא עם איסור סחורה, שפירות שביעית ניתנו לאכילה בלבד ולא להצניעם להתעשר בהם, וכשמקיימם לאחר הביעור הרי אינו מקיים את יעודם.

זוה אם כן גדר חובת ביעור, שלאחר שכלה אותו המין לחיה מן השדה, המקיימו מכאן ואילך בביתו הריהו כאוצר פירות ומצניעם להתעשר, ומבטל בזה דינא ד'לאכלה'. ומובן לפי זה שהמבטל חובת ביעור, סוף דבר עבירתו היא על מה שאמר הכתוב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה'. ואילו מה דילפינן מ'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך' אינו חיוב העומד לעצמו - דבהנך תיבות לא נאמר איסור או מצוה - אלא הרי זה פרט וגדר במצות 'לאכלה': כשם שאסור לעשות סחורה ולהפסיד הפירות משום ביטול יעוד הפירות, כמו כן אסור להשאירם לאחר שכלה אותו המין בשדה, שגם זה בכלל ביטול דינא ד'לאכלה'.

ומיושבת בזה קושיית התוס' בבמורות (יב): מדוע אסור ליקח בהמה טמאה בפירות שביעית והלא הנאתה וביעורה שוה [שמכששת והולכת על ידי מלאכתה עד שמתה], בדומה לאכילה וסיכה. אך להריטב"א לא קשה (כמו שכתב בקהלות יעקב שביעית יט), שהואיל ובהמה טמאה אינה מיועדת לאכילה ואינה מתבערת בזמן הביעור, הרי זו פעולה של עשיית רווח, וכלהצניע להתעשר דמי.

והרי מתחוררים עתה דברי רש"י בסוכה הנ"ל שמבאר חיוב ביעור משום דהתורה אמרה 'לאכלה' ולא לסחורה, כי זהו הטעם והגדר לדין ביעור כאמור. וזהו שהמשיך שם: 'שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר'. הרי להדיא שדין ביעור הוא סניף מ'לאכלה' ולא לסחורה, דהיינו לאכול הפירות ולא לעשות בהם רווח המתקיים.

וממילא מיושבת גם קושיית התוס', הלא גם דברים שאין בהם ביעור אסור למכור לעם הארץ, כי אמנם אין כוונת רש"י לדין ביעור דווקא אלא לכל איסור 'סחורה' שעיקרו הוא ביטול יעוד הפירות מאכילה [אבל לא מיירי באיסור 'דרך סחורה' כי אז היה אסור אף לתלמיד חכם כנ"ל], ובכלל זה החשש שעם הארץ יפרע בדמים חוב ויקח בהם קרקעות וכו' וכמו שכתבו התוס', רק נקט רש"י דוגמא אחת מני רבות שהיא דבר שבהווה, שחוששים שמא לא ישתמש במעות לאכילה אלא יקיימם אצלו לאחר זמן הביעור, אבל בעצם כלולים בזה כל פרטי הדינים האחרים, ואף במינים שאינם כלים בשדה.

ובן מפורש ברש"י בסוכה (מ סע"ב) 'וגבי שביעית נהנה מהן להתעשר [אם משהה את הבהמות שלקח בפירות שביעית] והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה אלא להפקיר ולבער בשביעית עד שלא תכלה לחיה מן השדה הוא זמן ביעור לפירות ולדמיהן'. הרי שחובת ביעור ואיסור סחורה הם דין אחד בעצם. וכן כתב להלן שם (מא רע"א): 'וביקש ליקח לו חלוק - ואינו יכול, דהתורה אמרה לאכלה בתוך הזמן ולא לסחורה [הב"ח מחק שתי תבות אלו, ולפי

1 וכן כתב רש"י בבמורות (לא): 'ואין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ שעושה בהם סחורה ואינו מבערן בזמן הביעור'.

אין כאן שני דינים החלוקים ביסודם - שהרי אין לנו מקור לשני איסורים - אלא שתי ההלכות נובעות מיסוד אחד. ועל כל פנים שמענו בדברי הרמב"ן ששני עניני איסור סחורה יש בפירות שביעית, ונכנס מעתה בקיצור: איסור 'סחורה' ואיסור 'דרך סחורה'.

בדבריו אלו יובן בפשיטות מדוע אסור לקדש אשה בפירות שביעית (כדאייתא בירושלמי), והרי אין כאן 'דרך סחורה' כלל שהרי האשה מתקדשת בפרוטה והרי זו מכירה מועטת (כן העיר בספר תורת זרעים שביעית ז.ג. והוכיח מזה - דלא כהכס"מ - שגם דבר מועט חשיב דרך סחורה). אכן לפי האמור קושיא מעיקרא ליתא, כי אמנם אין כאן 'דרך סחורה' אבל איסור 'סחורה' יש בכך שמשנה את יעוד הפירות מאכילה לדבר אחר, כי כשמקדש בהם לא נתפסת קדושת שביעית על המקח, ונמצא מבטל את יעוד הפירות שהם אצלו לאכילה ועתה אין לו בדמיהם אכילה, והרי עשה בהם שימוש אחר וזהו עיקר איסור 'סחורה'. ואכן הרמב"ן עצמו הזכיר בדבריו דין קידושי אשה כדוגמא לאיסור עשיית רווח משום 'סחורה'.

ומובנים מעתה דברי רש"י הנ"ל שהזכיר 'סחורה' גבי משרה וכבוסה, כי אמנם איסור סחורה עניינו הוא עשיית רווח מהפירות המיועדים לאכילה. הלכך גם משרה וכבוסה ושאר שימושים שאינם דומיא דאכילה, בכלל איסור 'סחורה' הם.

ולכשנדרקך נראה שהדבר מבואר בסידור המשנה בשביעית: בפרק ז (משניות ג ד) שנינו שאין עושין סחורה בפירות שביעית, ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, לקח לעצמו והותיר - מותר למכור, וכו'. ובפרק ח (משניות ב-ה) שנינו שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה וכו', אין מוכרים פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין וכו'. וכן שנינו שם איסור פירעון שכר שכיר וחוב בדמי שביעית. נראה שהם הם שני הדינים האמורים: בפרק ז המדובר מצד איסור 'דרך סחורה' [גם כשלוקח דברים לצורך אכילה. וגם בדברים שאין בהם איסור עשיית שימושים אחרים, וכדתנן שם הצבע צובע לעצמו אבל לא בשכר, כפי שיתבאר להלן], שאינו מותר אלא באופן שלקח לעצמו והותיר וכד'. ויגיד עליו רעו - כי באותה משנה כרכו עם איסור זה הדין שאין עושים סחורה במינים טמאים [בקביעות, מלבד בצייד שהזדמן לו]. והרי שם ודאי גדר האיסור הוא עצם קביעת המסחר במאכלות אסורים, ולא מפני שמונע את יעודו של הדבר בכך שעושה ממנו רווחים אחרים. ואילו כל הנידון בפרק ח הוא יעודי פירות שביעית, וגם איסור סחורה האמור שם היינו עשיית רווח ושימוש מלבד אכילה, וכגון פריעת חוב ותשלום לפועל האסורים משום 'סחורה'.

והנה הריטב"א (בע"ז ובסוכה) כתב גם כן כדברי הרמב"ן, והוסיף לבאר שלא ניתנו פירות שביעית אלא לאכילה וכדומה, ולא לקיימם ולהצניעם. ופירש שלכך אסור ליקח בפירות שביעית בהמה טמאה ושאר נכסים, מפני שהם דברים שאינם נאכלים אלא מתקיימים זמן מרובה, והרי אמרה תורה 'לאכלה' וזה בכלל 'סחורה' הוא שהרי עושה בהם רווח המתקיים. והוסיף: לפי

ב ומה שאמרו שם אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין וכו'. כי לפי מה שיתבאר גם איסור של דרך סחורה נובע מכך שיעוד הפירות הנם לאכילה בלבד והרי עשיית סחורה כדרך הסחרים הריהו 'מעשה התעשרות' מצד עצמו, הלכך באופן זה איסור אף אם התמורה שמקבל נתפסת כקדושת שביעית ורוצה לאכלה.

האמור אין צורך להגיה, וזה מתקיים לשנה הבאה:

שריפה אין הבכור שלו כי דמי שביעית לא ניתנו לו אלא 'לאכלה'.
[והגרשו"א (במנחת שלמה ח"א מג) כיוון מדעתו להסבר זה, אלא שחזר בו מכח קושיא, ע"ש].

הרי שמענו ממהלך זה שגדר דין 'לאכלה' אינו איסור והתר גרידא, אלא הגבלת בעלות האדם על הפירות, שלא נתנה תורה פירות שביעית לאדם אלא לצרכים מסויימים, ואילו כלפי שאר שימושים אין הפירות שלו כלל.

וזבינו לשמיעה חדשה בגדר 'קדושת שביעית', דלכאורה אין מובן אטו פירות שביעית הקדש ניהו?! - אלא הכוונה היא שלא ניתנו פירות שביעית לבעלותו המלאה של האדם אלא ניתנו לו 'לאכלה' בלבד!

נמצינו למדים שיסוד דין 'לאכלה' ולא לדבר אחר, נובע מהדין הכללי של הפקר פירות שביעית שאמרה תורה 'ונטשתה'; כלומר אין לך בעלות על פירות שביעית אלא לאכילה ולדומה לה, אבל לדברים אחרים אינם שלך אלא הפקר הם באפקעתא דמלכא".

ובן נראה מדברי הרמב"ם בשלשה מקומות: מבואר במשנה בסנהדרין (כד): שסוחרי שביעית פסולין להעיד משום 'אל תשת רשע עד' והו"ל כרשע דחמס. ופשט הדברים מפני שעובר על דברי תורה בגלל חימוד ממון (כדפרש"י שם). ואולם הרמב"ם פירש (בפירוש המשנה שם) שהסוחרים לוקחים ממון שאינו שלהם לעשות בו סחורה. הרי נראה מדבריו שכלפי הסחורה נחשבים הפירות כדבר שאינו שלהם.

ובן בפירושו למשנה בשביעית (ספ"ד) כתב הרמב"ם שלכך אין קוצצים את האילן בשביעית כשיתחילו לשאת פרי, מפני שהוא גוזל בני אדם, שהקב"ה נתן פירותיהם לכל בני אדם. וכבר תמה התו"ט מדוע נתן טעם אחר ממה שאמרו בגמרא (בפסחים נב) משום 'לאכלה' - ולא להפסד. וכתב: 'ואף על פי שהתורה ניתנה להדרש בפנים מפנים שונים, הני מילי למדרש בעלמא אבל בפסקי דינין אין לנו אלא מה שאמרו חכמי הגמרא כי בלי ספק שעל פי הטעם משתנה הדין מאי דמדמינן ליה. ובחיבורו (פ"ה) כתב 'ונאמר לכם לאכלה ולא להפסד. לכך נראה בעיני שהרמב"ם בפירושו לא נתכוין אלא לתת טעם על דרשה דלאכלה ולא להפסד, ואמר שהוא מפני גזל הרבים.. ומ"מ לכאורה אין צריך לטעמו אלא כך

1 יש לתמוה לפי טעם זה מדוע אמרו 'ולא לשריפה' ומשום האימורים, תיפול ראינו רשאי לסחור בבהמת שביעית ולא לשאר שימושים והפסד, וא"כ יש צד הפקר באם ובבן [יש בזה גם נפקותא לדינא, דאף בבעל מום ייפטר, דאילו לטעם האחרונים מסתבר שבכור של שביעית שנוגד בע"מ צריך ליתנו לכהן, שהרי אין כל טעם לפוטרו. וגם זה גופא צ"ע דבכור תם חולין ואינו ניתן לכהן כדמשמע פשטא דמלתא (וכ"כ בזכר"י נב), ואילו בע"מ ייתן לכהן].
גם כל ענין פטור הפקר מבכורה אינו ברור (ע' מהרי"א ריש בכורות, טו"א ר"ה יג ומנ"ח יח), ולא הוזכר דין זה בגמרא אלא בתוספתא, וא"כ דוחק גדול לפרש דברי רב חסדא משום הפקר שעדיין לא שמענו פטור, וכל כי האי היה לו לפרש. גם אין מובן מה מקשה בגמרא שם ניגמר מחלה לבכור, וכן התוס' שם הקשו ינ"ף מעומר שעיקרו לשריפה ונהג בשל שביעית, ולפי סברת האחרונים ז"ל אין מקום ללמוד מחלה ומעומר, דהכא הפטור הוא בעצם הלכות בכורה, ואינו שייך בהנך.
וצ"ל לכאורה בכוונת הגמרא שאי אפשר לבכור להתקדש אם אינו ראוי מצד הדין להקטירו למוצא. [עוד בכאור הגמרא - ע' בחו"א יג, קהלות יעקב בח"ה כח ובכורות יג].

2 וכדאמרין (בסנהדרין לט). אמר הקב"ה לישראל וזעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא - ולהאמור היינו כללא דכל דיני שביעית, וכשפסדו או עושה סחורה בפירות הרי זה כאילו משתמש בדבר של גבוה, דלה' הארץ ומלוואה, ולא נתנה לבני אדם אלא באופנים מסויימים.

ח לברר: שמה אף לדעת הבי"ש שהפקר תלוי בבעלים, אולי יהו רק לענין הבעלות על אכילה וכד', אבל לענין פעולות אחרות הכל מודים שגם בלא הפקרת האדם אין הפירות שלו לעשות בהן כרצונו, והמונעו מאותן פעולות אינו עובר משום גזל. ומיושב בזה פשט הגמרא אפקעתא דמלכתא אף להבי"ש. ואתי שפיר דבהמת שביעית תיפטר מהבכורה גם אצל עכריין שאינו מפקר, דמ"מ אינו בעלים על השריפה. ואילו יש ליישב בזה מה שהקשו על שיטה זו מדרש (בכלאים ז,ה) מעשה באחד שזרע את כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר' עקיבא ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. והלא בעכריין עסקין דאנו מפקר שדהו. אך י"ל שהכרם אינו שלו אלא כדי אכילתו ואכילת ביתו, לאו כל כמיניה לאסור את כל השאר.

זבזה יתיישבו דברי רש"י בב"ק (קא) המתמיהים, שפירש (בסע"א) מה דאמרין בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית. והלא מדובר שצובע בגד לעצמו ולא בשכר. וכן קשה מה שפירש שם (בע"ב ד"ה יש להן) על הא דתנן ממין הצובעין, ספיחי סטים וקוצה יש להן שביעית ולדמיהן שביעית 'שאין עושין מהן סחורה דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה ואסור לצבוע בהן דהיינו סחורה אבל מותרים הן להסיקן קודם זמן הביעור דהיינו דומיא דלאכלה. ומלבד שענין 'סחורה' שכתב אינו מובן כנ"ל, כבר תמה טובא הפני-יהושע הלא משנה ערוכה היא בשביעית (ג,ג) שהצבע צובע לעצמו ולא בשכר, ומהו זה שכתב רש"י שאסור לצבוע בהם.

זכתב הפנ"י ליישב (וכן ביאר בתורת זרעים פ"ז) דהא דתנן צובע לעצמו, זהו דווקא במינים שאין להם ביעור שאינם כלים בשדה [וגם באלו, בשכר אסור לצבוע משום 'דרך סחורה', שזה אסור אף במינים שאין להם ביעור], אבל הכא מיירי בדברים שיש להם ביעור [דהא קתני י"ש להם ביעור ולדמיהם ביעור] ¹, לכך מפרש רש"י שאסור לצבוע בהם, והיינו מפני שאין מתבער בזמן הביעור. ומה שנימק רש"י בשני המקומות איסור סחורה - היינו כשיטתו בכל מקום שכרך שני הדינים בחדא בקתא.

זמבואר הדבר על פי האמור, שטעם אחד לצביעה ולסחורה והיינו הך, כי יסוד הענין הוא שהפירות ניתנו 'לאכלה' ולא לעשיית רווחים או שימושים המיועדים לטווח רחוק, ועל כן נקט רש"י איסור סחורה הגם שמדובר בשימוש לעצמו - כי אכן זהו עיקר גדר איסור סחורה וכפי שביארו הרמב"ם והריטב"א.

ד הרי התברר עד הנה [בדעת רש"י וריטב"א עכ"פ] שיסוד דין ביעור מסונף לדין 'לאכלה' ולא לסחורה ומסתעף ממנו. עתה נברר יסוד דין זה ד'לאכלה' מהו.

אמרינן בבכורות (יב:) אמר רב חסדא בהמת שביעית פטורה מן הבכורה. לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה. פרש"י: ואי מיחייב בבכור, סלקי אימורים לגבוה. דין זה צריך באור כפי שעמד מהריט"א, וכי מפני התנגשות שני הדינים, הקטרת הקרבן מול איסור שריפת פירות שביעית, נוציא לבכור זה לחולין, והלא כל פטר רחם מתקדש, ומה שאח"כ לא נוכל לשורפו או לא נוכל לקיים דין 'לאכלה', זהו ענין נפרד שיש לדון בו מה יידחה מפני מה, אבל כיצד זה משפיע לחלות קדושת הבכור. ופירושו שלשה מרבותינו האחרונים, הנצי"ב (בפירוש הרחב דבר ר"פ בהר"י), בעל קונטרס אחרון על הטו"א (ר"ה ל) והגרא"ו (בקובץ שעורים ח"ב טז), בדרך זו: הואיל ואמרה תורה 'לאכלה' ולא לשריפה הרי שכלפי שריפה ושאר שימושים אין הפירות נתונים לאדם, נמצא אם כן שכלפי זה אין הבהמה שייכת לו, ובהמת הפקר פטורה מן הבכורה. וזהו שאמרו שהואיל ואמרה תורה 'לאכלה' ולא לשריפה אי אפשר שיחול עליו קדושת בכור שאם כן הלא יש בו צד הפקר, כי לענין דין

ד ואין להקשות לפי הנ"ל דלקדש אשה בדמי שביעית אסור משום 'סחורה' ולא משום 'דרך סחורה', א"כ בדין הוא שיהא מותר לקדש בדבר שאין לו ביעור. אך הא ליתא דלא דמי לצביעה בהגדר שמתקיים בו יעור אותו המין ובכלל 'לאכלה' היא. על כן ליכא למיחש במה שאינם מתבערים כיון שאין למין זה ביעור, אבל שמקדש בהם הלא אין זה יעור הפירות כלל.

ה ובסוגנו דומה כתב במשיב דבר ח"ה פה.ב.

היתה מצות השביעית שלא להפסיד פירותיה אבל יהיו הפירות חשובים ולא נפסדים.

אמנם לפי האמור מובן שהרמב"ם כשיטתו מבאר גדר איסור הפסד, שאין זה משום חשיבות פירות שביעית ומעלתם וכד', אלא שהם הפקר לכל ולא ניתנו לאדם הפרטי אלא לאכילה, אבל כשמפסידם נמצא גזול את הרבים שהרי הם מסורים לכל לאכלם.

ובן נראה מדברי הרמב"ם בספר המצוות (עשה קלו) שכתב 'שענין הקדושה בה שיהיו פירותיה ותבואתה מופקרים'. הרי משמע שקדושת הפירות עניינה אחד עם ההפקר.^ט

זבינו אם כן שדין ביעור מסתעף מדין 'לאכלה' ולא לסחורה, ודין 'לאכלה' ולא לסחורה הוא גדר בדין הכללי של הפקר פירות שביעית, שאין לך בעלות על הפירות לדברים אחרים מלבד 'לאכלה'. ואם כן הרי מובן שכללי השביעית בעצם הם אלו השניים האמורים בפרשת משפטים; 'והשביעית תשמטנה' - ממלאכות הקרקע והאילן, 'ונטשתה' - הפקר. ואילו כל דיני קדושת הפירות הכוללים איסור הפסד וסחורה וחובת ביעור, כולם נובעים מדין ההפקר, 'לאכלה' כל זמן שהפירות קיימים בשדה נתתי לכם, ולא לדבר אחר ולזמן אחר. [וכ"כ בקיצור הגרשו"א (מעדני ארץ י.י.)]. ושם האריך לכאר דעת האומרים שאין קדושת שביעית בפירות נכרים. ולפי יסוד זה הרי יש לבאר בפשיטות - על דרך שהוא עצמו כתב מקודם (אותיות ה-ו) - שמאחר והקדושה נובעת מדין ההפקר ואילו פירות הנכרי אינם הפקר, לכך אינם קדושים. וצ"ע מדוע נאיד מזה שם בסקי"ב ולא פירש כן.^י

ומזבן לפי זה מדוע הרמב"ם לא מנה 'לאכלה' מצוה לעצמה, שהרי היא סעיף במצות ההפקר, כדבריו הנ"ל בספר המצוות.

ובדעת הרמב"ן שהשיג, יש מקום לומר שסבר ש'לאכלה' היא מצוה לעצמה ולא משום לתא דהפקר. ואף בפרשת משפטים היא מוזכרת - כמרומוז בלשון הרמב"ן - 'ואכלו אביני עמך'. ומכל מקום חובת ביעור היא סעיף וסניף במצוה זו כאמור, ועל כן לא נאמרה אלא בפרשת בהר, שהיא בכלל 'פרטותיה'.

ובן יש לומר בדעת המבי"ט ומהר"ט וסיעתם, וכפי שהחזיק החזו"א בשתי ידיו, שיש קדושת שביעית אף בפירות נכרי, ואמנם יש אומרים לפי דעה זו שגם דין הפקר נוהג בפירות נכרים

^ט לכאורה היה נראה שדבריו אמורים רק ביחס ללשון קודש האמור כלפי השנה עצמה, וקדשתם את שנת החמישים. יובל היא קדש תהיה לכם וגו'. ולא איירי כלל בקדושת הפירות, אך אם כן קשה שהשמיט בספר המצוות כל ענין קדושת הפירות ודיניהם - על כן מסתבר שכוונתו גם כן לקדושה שחלה על הפירות. גם נראה מדברי הגמרא בקדושין (נג.) 'והרי שביעית דכתיב בה יובל הוא קדש תהיה לכם ותנן המקדש בפירות שביעית מקודשת הרי שהביאו קרא ד'קדש תהיה לכם' (הנאמר ביובל, והשביעית שוה לה. תורא"ט) לענין קדושת הפירות. וכן שם נח. למדו ששביעית תופסת דמיה מקרא ד'יובל היא קדש תהיה לכם'.

^י הסבר זה בא לפרש דברי הרמב"ן, עפ"י פירוש הרמב"ן עצמו בפרשת משפטים 'תשמטנה ונטשתה' דקאי על שביטת מלאכות והפקר הפירות, הרי כשיטתו זו פירש 'כללותיה ופרטותיה' דתורת הכנים. אבל רש"י פירש 'ונטשתה' על מצות ביעור, והרמב"ם (בספר המצוות ענין קלד קלה) פירש 'תשמטנה ונטשתה' הפקר בלבד, אבל חיוב שביטת ממלאכות לא נאמר במשפטים כלל אלא בפר בהר. ולדבריהם אין כוונת התנ"ך ב'כללות' ו'פרטות' להגדיר את האמור בכל אחת מהפרשיות הללו, כמבואר ברש"י.

^{יא} ועי' במנחת שלמה ח"א מג שנשא ונתן בסברא זו, כי מדברי המשנה (שביעית ח,ה) מבואר שאם הקדיש קרבן מדמי שביעית - מוקדש, הרי דאנו הפקר. יעו"ש. ונראה דלא ברירא ליה האי דינא [גם כפי מה נראה שנקט שדמי שביעית ממונו הוא לכל דבר - ע"ש בדי"ה גם אפשר]. גם יל"ע אמאי המקדש אשה בפירות שביעית מקודשת, והלא אין הפירות שלו לקדש בהן אלא לאכילה. וכי תימא דמקדשה בטובת אכילה שיש לו בפירות, א"כ מדוע המקדש במעשר שני אינה מקודשת למ"ד ממונו גבוה הוא (קדושין נב.), הלא סוף סוף נתן לה פירות לאכילה, ומקדשה בהנאה זו. וצ"ל דהתם שאני שאף לענין אכילה אין הפירות שלו אלא יש לו זכות לאכול משל גבוה, משא"כ כאן הפירות שלו לענין אכילה, על כן אעפ"י שאינם שלו לענין הקדושין, סו"ס נתן לה דבר שלו.

הגם שאינו מצווה להפקיר, אבל החזו"א (סוס"י ט וסוס"י כ באורך) צדד לומר שאין פירותיו מופקרים וחייבים בתרומות ומעשרות ואעפ"י יש בהם קדושת שביעית^{יב} - הרי מבואר לפי סברא זו שקדושת הפירות עומדת לעצמה, אף בפירות שאין נוהג בהם דין הפקר.

ה ויש להוסיף באור, מאין יצאו שני איסורי סחורה השונים; איסור עשיית רווח מפירות שביעית [גם שלא בדרך סחורה, כגון שלקט לצורך עצמו והותיר], ואיסור מכירתם בדרך סחורה [אף כשאינו עושה כן להרוויח אלא לאכול את דמיהם בקדושת שביעית]. שלכאורה הם שני דינים חלוקים ביסודם, ואין מובן מה מקור לשני דינים אלו. אכן נראה לפי מה שנתבאר שישוד עניינם אחד הוא ואין כאן שני דינים שונים, וכפי שיבואר.

הנה נחלקו הנוב"י ומחותנו הגר"י מהמבורג (עי' באריכות בנודע ביהודה אה"ע מהדרו"ק עה-פב. וע"ע בקצות החשן קפב סק"ב) אודות הכלל אין שליח לדבר עבירה, האם השליחות כולה בטלה [כן נקט הנוב"י, ופסק אודות גט הניתן לאשה ע"י שליח בלא רצונה, שהגט בטל מאחר והיתה זו שליחות לדבר עבירה שהרי אסור לגרשה בע"כ משום חרם דרבנו גרשום] או השליחות עצמה קיימת רק העבירה אינה מתייחסת למשלח. והביא ר"י מהמבורג להוכיח כן מהמשנה בקדושין (נ:) במעשה דחמש נשים שקיבלה אחת מהן כלכלה של תאנים של שביעית בשביל קידושי כולן, והרי קידושין בפירות שביעית אסורים לכתחילה (כמו שאמרו בירושלמי) ואעפ"י כחלו הקדושין. ודחה הנודע-ביהודה ראייה זו שהרי איסור סחורה חל רק על המוכר, שמשתמש בפירות לסחור בהן, אבל לא על הלוקח, הלכך אין כאן שליחות לדבר עבירה מצד המתקדשות, כי רק הבעל עבר במה שקידש בפירות שביעית, ולא הן.

ובן נקט בספר כפות תמרים (בסוכה לט), שאין עובר על איסור סחורה אלא המוכר. ופירש בזה מדוע הוצרכה הגמרא שם לפרש טעם המשנה שאין מוכרים אתרוג של שביעית מטעם שאין מוכרים דמי שביעית לעם הארץ, ולא פירשה אף בחבר ומשום איסור סחורה - אך לפי שבמשנה נאמר 'נותן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית' דמשמע דהאיסור קאי על הלוקח, מזה מוכח שלא באיסור סחורה מדובר [וכפי שפירשו הראשונים, דמיירי בלוקח לעצמו והותיר או בכגון שבנו מוכר על ידו].^{יג}

ועתה נחזי אנן; לענין איסור סחורה שעניינו עשיית רווח בפירות שביעית, אכן מסתבר שזהו ענין השייך למוכר בלבד שהוא בא להתעשר מפירות שביעית, אבל ענין איסור 'דרך סחורה' יש מקום לומר שהואיל ושניהם משתתפים במעשה זה, הרי גם הלוקח בכלל האיסור מצד השתתפותו בעשיית מסחר בפירות. אך באמת נראה שצדקו דברי האחרונים הנ"ל שרק המוכר עובר בעיקר האיסור. כי באמת נראה שאין לנו מקור נפרד לאיסור זה,

^{יב} ע"ע בשיעור מב אות ב.

^{יג} עוד נראה לפרש דלעולם המשנה מיירי אף באיסור סחורה. אלא דסדר הגמרא שם: 'לא רצה ליתן לו במתנה מהו - אר"ה מבליע ליה דמי אתרוג בלולב. וליתבי ליה בהדיא?' - לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה. וצריך באור מדוע לא שאלו מתחילה על המשנה גופא מה טעם נתן לו במתנה - אך זה ודאי דיע הגמרא שאסור הדבר משום סחורה, אבל כשלא רצה ליתן במתנה הקשו מדוע לא יקנה ממנו, והלא על הלוקח אין איסור סחורה [ואי משום 'לפי עור' הלא מציל הוא הפירות מיד ע"ה שלא ינהג בו מנהג שביעית]. ועל זה תירץ משום מסירת דמי שביעית לע"ה מבליע. ועכ"פ גם לפירוש זה מבואר שאין איסור סחורה על הלוקח. אך לדעת הסוברים שאף הלוקח אסור, יש לפרש שמדאמר רב הונא מבליע מוכח דלא מיירי באופן של איסור סחורה, שלזה לא מהני הבלעה (כן כתבו כמה אחרונים וכן נקט הגרשו"א לעיקר) אלא על כרחיך מיירי באופנים דליכא סחורה, ועל כן מקשה שיתן לו בהדיא. ומתיר משום מסירת דמי שביעית לע"ה.

בו לכל דבר ולקיימו לאחר הביעור, הרי שעשה רווח והתעשרות מפירות שביעית. ולפי זה הקשה החזו"א, אם כן כיצד מותר למכור פירות שביעית בהקפה (ע' בסוגיא בע"ז סב:), הלא באופן זה לא חלה הקדושה על הדמים שיקבל בעתיד [לדעת הרמב"ן שם, דוקא אם הפירות כבר נאכלו ואינם בעולם בשעת קבלת הדמים. ולדעת התוס' אפילו אם יקבל הדמים כשהפירות עדיין בעולם. וכתב החזו"א שיש להקל בדברי סופרים כהתוס', דשביעית בזמן הזה דרבנן], ונמצא שעשה סחורה בפירות שביעית, כי מכרם על מנת לקבל דבר חולין בעדם.

ובחזו"א תירץ שהואיל ובא להשתמש בדמים לאכילה שרי, כי סוף סוף אינו משנה את ייעוד הפירות מאכילה. ובקהלות יעקב (שביעית כ) הקשה על כך שמדברי הראשונים משמע שכל שהדבר שמקבל עבור הפירות אינו מתקדש בשביעית הוי סחורה, כך לי אם בא לאכלו אם לאו. וע"ש שנדחק ליישב.

אך נראה לפי האמור שיש לחלק בין אדם הלוקח קרקעות וכד' בפירות שביעית, שהוא בא להתעשר על ידי הפירות וליקח בהם דברים המתקיימים, ובין זה שאינו בא להרוויח בכך שמוכר בהקפה, אדרבה, זהו רצונו ויוזמתו של הלוקח, ואילו המוכר רק נענה לבקשתו למכור לו בהקפה, על כן אין לראות בזה ענין 'סחורה' מצד המוכר. ואמנם אילו יעשה כן המוכר בכוונה תחילה למכור פירות שביעית כדי שיהיו מצויות לו מעות חולין הלא זהו דרך סחורה האסורה, אבל באופן שאינו בא להרוויח מהפירות אלא מחליפם בדמים כדי ליקח בהם דבר מאכל, מותר לו להסכים לבקשת הלוקח שלא לשלם במזומן אלא בהקפה [וכשם שמותר ליתן הפירות במתנה], שאין בזה עשיית רווח וטובה למוכר אלא אדרבה טובת הלוקח היא.

אלא יסודו באיסור סחורה הכללי, כי כשמוכר בכמות מרובה בשוק, זהו גופא נחשב שימוש החורג מ'לאכלה', אעפ"י שהדמים נתפסים בקדושה ודעתו להשתמש בהם לאכילה, שהרי כן היא דרך הסוחרים שמוכרים כדי להרוויח. ועל כן נראה שגם בזה האיסור הוא על המוכר, כי יסוד האיסור הוא שינוי יעוד הפירות, וכשייש לאדם פירות לאכילה והוא מוכרם כדרך הסוחרים, הרי שעשה בהם דבר אחר כי נשתמש בהם לצורך מסחר והתעשרות, מה שאין כן אם הותיר ומוכר, ובדמים יקח דבר מאכל, אין כאן שינוי יעוד.

ו לפי האמור יש ליישב תמיהה נוספת. הנה אמרו בגמרא (סוכה מ: ועוד) ששביעית תופסת דמיה (קדש היא - קדוש) ואולם הפרי הראשון לעולם נשאר בקדושתו ואינו יוצא לחולין (תהיה), ורק הפרי השני והשלישי ואילך יכולים להתחלל, שאם לקח בפירות בשר ובבשר לקח דגים, יצא הבשר לחולין ונכנסו הדגים בקדושת שביעית. וקיימא לן כדברי רבי יוחנן (בסוכה מ:): ששביעית מתחללת בין דרך מקח בין דרך חילול. והסיק רב אשי (שם מא.) דוקא בפרי שני (ואילך) מתחללת דרך חילול, אבל בפרי ראשון - דרך מקח אין דרך חילול לא, והטעם פשוט [וכ"כ אחרונים. ע' שפת אמת סוכה שם, קהלות יעקב שביעית כ, תורת זרעים שביעית חז,] שאין שייך 'חילול' בפרי ראשון שהרי אינו נעשה חולין כאמור, ומהותו של 'חילול' היא שהקדושה עוברת מזה לזה.

והנה כשמוכר פירות שביעית ומתנה שלא ייתפסו הדמים בקדושת שביעית, הוכיח החזו"א (שביעית יג; יג,יב-יג) שהקדושה לא עברה על הדמים אלא נשארה על הפירות, שאין זה דומה לע"ז שחליפיה אסורים וכל שאתה מהייה ממנה - כמוה, אלא המקח כעין דין חילול הוא, וכל שמתנה שאינו מחלל - נשאר הדבר בקדושתו [וכן הדין בין בפרי ראשון בין בפרי שני], ואף על פי כן אסור לעשות כן משום איסור סחורה, שהרי נמצא שמכר פירות שביעית וקיבל דבר אשר אין בו קדושת שביעית ויכול להשתמש

יד לפי מה שכתב החזו"א (יג,יב) שאיסור פריעת חוב בפירות שביעית אינו אלא מדרבנן, שאין זה דרך סחורה (וכן צדד בזה במנחת שלמה ח"א מה בהערה), לפי"ז מובן שלא אסרו באופן זה שמוכר כדי ליקח דבר מאכל אחר.

עיקרי דברים לשיעור תי - קדושת פרות שביעית

א מבואר בדברי רש"י בהרבה מקומות, שכל שינוי ביעוד הפירות או שימוש המתקיים לזמן מרובה [גם שימוש שהנאתו וביעורו שוה] - בכלל דין 'לאכלה ולא לסחורה'. (ג)

ב מבואר מדברי שלשה מרבתינו האחרונים [בבאור הגמרא בבכורות], שגדר דין 'לאכלה ולא לסחורה' אינו איסור והתר גרידא אלא הגדרה בבעלות על הפירות, שהפקירה תורה פירות שביעית ולא נתנתם לאדם אלא לאכילה, ואילו לשאר שימושים - אינם שלו. וזהו ענין קדושת שביעית. וכן יש לראות מדברי הרמב"ם בכמה מקומות. [ונראה שאין הדבר מוסכם, כי יש סוברים שהם שני דינים נפרדים]. (ד)

ג דרך זו מובן מדוע לא מנה הרמב"ם קדושת שביעית כמצוה לעצמה, לאכול הפירות ולא לסחור בהם וכד' - כי דין זה הוא סניף במצות ההפקר 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'. (ד ב)

ד מובן בזה דברי התורת-כהנים כבאור הרמב"ן, ש'כללי' דיני השמיטה נאמרו בפרשת משפטים, 'תשמטנה ונטשתה', ואילו דין 'לאכלה' ודין ביעור שנאמרו בפרשת בהר, הנם בגדר 'פרטים'. (ד א)

א איסור 'סחורה' בפירות שביעית, עניינו הוא עשיית רווחים מפירות שביעית, שלא כפי יעודם - שהרי ניתנו לאכילה ולכיוצא בה בלבד [ואף בדבר מועט אסור]. מלבד זאת יש איסור של 'דרך סחורה' בפירות שביעית, גם כשבא ליקח בדמים דברים לאכילה. כן כתב הרמב"ן ועוד ראשונים. (ג)

ב גם איסור מכירת הפירות 'דרך סחורה' [אף לצורך אכילה], עניינו הוא משום שינוי יעוד, כי זו נחשבת פעולת התעשרות כדרך סוחרים. ועל כן מסתבר שעצם האיסור הוא על המוכר ולא על הלוקח, כי הוא זה המושגה יעוד הפירות לצורך רווח. (ו)

ב לקיחת פירות שביעית בהקפה מותרת, הגם שאין שם דמים הנתפסים בקדושת שביעית ונמצא שהמוכר מקבל דבר חולין על ידי פירות שביעית, מכל מקום אין זה צביון פעולה של עשיית רווח אלא שלטובתו של הלוקח ניאות המוכר ליתן לו בהקפה. ואין זה דומה ללקיחת נכסים בפירות שביעית האסורה. (ו)

ג מבואר בריטב"א שגדר חיוב ביעור הוא מפני שייעוד הפירות להאכל בשביעית ואסור לשנות יעודם ולקיימם. נמצא אם כן שחובת ביעור מהוה סעיף בדין 'לאכלה ולא לסחורה'.

